

דף הנחיות

חנוכה - אור וחושך

מה במערך?

- השיעור השבועי עוסק בשלושה עניינים, כהכנה משמעותית לחג החנוכה.
- סקירה קצרה על המאורעות ההיסטוריים
  - הבנת המאבק בין ישראל ויוון כמאבק רוחני
  - הקשר בין המאבק הרוחני למצוות הדלקת הנר

מדינה	שנה	מנהיג	מנהל	מספר חיילים	מספר אזרחים
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000
ישראל	1312	יחזקאל	יחזקאל	10,000	100,000

שקף מספר 3

בשקף זה נוכל לעבור במהירות על התהליכים ההיסטוריים שעבר העם היהודי מאז היותו לעם. החל משנת ב' תמ"ח - 2448 לבריאת העולם (לפנה"ס) אז יצא העם ממצרים ועד לשנת חורבן בית שני והיציאה לגלות הקשה והארוכה, שנת ג' תתכ"ח - 3828 מבריאת העולם (68 לפנה"ס).

נס חנוכה מתרחש מעט יותר ממאתיים שנה לפני חורבן בית שני, כמאתיים שנה אחרי שהתרחש נס פורים בפרס.

סיפור המעשה במקורות

מקור 1
(ברייתא ממסדר בבלי)
מסכת שבת דף כ"א ע"ב (בבלי)

מא תובלח דזנו רבון ביה בביבוי ימי דהנכה תמיא איקון, ולא למספר בואן ודלא לתוענת כהון. [תריסין ימי תוכה שמינה רובא אין מספדין בהם ולא מוסיפין בהם]. שישכבבו יומין לריבוי משא כל המעשים שביביל, ושגבדה מלכות בית חשמונאי תרבו, בוקו ולא כבאו אלא קר אחד של שמן שריה מנה בחמתה של כוס גדול, ויהו יהו בן אלא לוליק יום אחד, נעשה בו כס והדליקו ממנו שמינה יום. לשנה אחרת קבעום ושמינה יום שנים בחלל ודראה.

שקף מספר 4

בשני השקפים הבאים נלמד יחד את המקורות התורניים לסיפור מעשה חנוכה ונסה להבין יחד את משמעות החג עבורנו, קרוב לאלפיים שנה לאחר שהנס התרחש.

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. [תרגום: ימי חנוכה שמונה ההם ואין מספידים בהם ולא מתענים בהם].

שכשנכנסו יוונים להיכל תמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

(ברייתא מתלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב)

מקור 2
נוסח "על הניסים" בברכת המזון

כפי שפסקנו בו יטקן כהן גדול ששולחי נבין משענה מלכות בן נרשעה על עשן ישראל למשכית חורב ולמאביס משיך רחוק.

ואינו נוספי נרבים ערס לום פח צום. רבם אי ריבם. ונס אי ריבם. נקמם אי נקמם. סקסו גורים בך משיבם ונרבים בך משיבם. וקמאם בך חורבם. וקשים בך צוקים. וודים בך עוקים חורב. ור עשים שם גדול וקדוש מלוקם. ולקמם ישראל עשין משיבם וריקו קרנו ליום הוי. וסרנו כן באי בך לרבי כקמם מנחם אי חרקה. וחרו אי מקושם. וחדלקו ריח במצות קושם. וקבט עשונם ימי חנה אי. לנדות וקמל לשמך קדוש.

מהם ההבדלים בין תיאור המאורעות?

שקף מספר 5

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשפיקם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך: ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורב ים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה: ואחר כן באו בניך לדביר ביתך. ופנו את היכלך. וטהרו את מקדשך. והדליקו נרות בחצרות קדשך. וקבעו שמונת ימי חנכה אלו. להודות ולהלל לשמך הגדול:

(נוסח "על הניסים" בברכת המזון)

מזמנים לקרוא את שני המקורות בעיון ולשים לב להבדלים השונים.

מהם ההבדלים בין תיאור המאורעות בשני המקורות?

המקור	הדגש	הישועה
ברייתא בגמרא	טומאת השמנים	חידוש הדלקת הנרות ע"י נס
נוסח "על הניסים" (הרחניית)	שלטון היוונים וגזירותיהם	נס נצחון המלחמה, חידוש עבודת המקדש

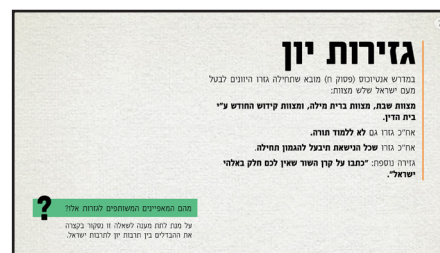
כיצד ניתן ליישם את ההבדלים בין שני המקורות? מדוע נבין כל שתי הנושאים? מדוע נבין את שני הנושאים? מדוע נבין את שני הנושאים?

שקף מספר 6

בשקף זה נעמיד את שני המקורות זה מול זה ונשים לב לדגשים השונים.

הברייתא בגמרא מדגישה את טומאת השמנים ומשכך הנס העקרי היה חידוש הדלקת הנר על ידי נס ואילו תפילת "על הניסים" אותה אנו אומרים בתפילה ובברכת המזון מתמקדת בשלטון היווני ובגזירותיו ולכן הישועה מתמקדת בנס נצחון המלחמה ובחידוש עבודת המקדש.

כיצד לדעתכם ניתן ליישב את ההבדל בין הנושאים? מדוע כל נוסח מציג היבט שונה?

שקף מספר 7

במדרש אנטיוכוס מובא שתחילה גזרו היוונים לבטל מעם ישראל שלש מצוות:

מצוות שבת, מצוות ברית מילה, ומצוות קידוש החודש ע"י בית הדין.

כדאי להרחיב מעט אודות מצוות קידוש החודש. עם ישראל קיבל לידיה כח עצום על מנת שיכול יהיה לקיים את המצוות כראוי; כח השליטה על הזמנים. יהודים הם אלה שקובעים את לוח השנה, מקדשים את החודש, מעברים את השנה ומשנים את סדרי הזמנים לצורך משימת העל שלהם - קיום המצוות.

אח"כ גזרו גם **לא ללמוד תורה**

אח"כ גזרו **שכל הנישאת תיבעל להגמון תחילה** (כדי לבטל את הנישואין היהודיים ואת קדושת הבית היהודי)

גזירה נוספת: **"כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל".**

מדוע גזרו דווקא גזרות אלו? מדוע התמקדו במצוות הללו?

שקף מספר 8

יון היתה התרבות השלטת בעולם באותה תקופה - ולמעשה במידה ניכרת עד היום. הפילוסופיה היוונית עסקה בפיתוח החשיבה ועליונות השכל - התבונה, ולא הכירה במציאות של כוח רוחני הפועל ומעורב בעולם. התרבות היוונית בעקבות הפילוסופים (בעיקר אריסטו) קידשה את עליונות הטבע, וכפרה במציאות של מימד רוחני המהווה מקור לכוחות הטבע.

בהתאם לכך פותחה תרבות היופי, תרבות הספורט, תרבות הכוח, והונח היסוד למחקר המדעי של הטבע (מתמטיקה פיזיקה וכו'). לעומתם העם היהודי ראה את העולם בעיניים אחרות. כוח רוחני אלוקי - בורא העולם, מעורב ומשגיח על הנעשה בעולם, תובע מן האנושות כללי התנהגות - שבע מצוות בני נוח - וזכרת ברית מיוחדת עם העם היהודי, מתן תורה. עולם הרוח העומד מאחורי עולם החומר הוא הדבר האמיתי, המשמעותי והמרכזי. ה"תרבות" היהודית היוותה סתירה מוחלטת לתרבות יון, ועצם קיומה קורא תגר על תפיסת העולם היוונית. המלחמה על השליטה בארץ ישראל היתה למעשה מלחמה על זכות קיומה של תרבות הרוח היהודית - תורת ישראל.

9

שבת:
נועדה להזכיר
בריאת העולם
ע"י הקדוש ברוך
הוא.

מקור 3
ספר החינוך מצווה לז'
משירי משה ז'. עשרה ימים מעסקינו
לכבוד ימים לקבע בנפשותינו אהבת הדיוש
העולם שהיא חבל המושכת כל יסודי הדת.

שקף מספר 9

גזרות יון השונות ביקשו להילחם במסרים הייחודיים של תורת ישראל.

המצווה הראשונה היא שבת, עליה כתב בעל ספר החינוך: משרשי מצוה זו. שנהיה פנויים מעסקינו לכבוד היום, לקבוע בנפשותינו אמונת חדוש העולם שהיא חבל המושכת כל יסודי הדת (ספר החינוך מצוה לב).

האמונה המדגישה כי יש לכל מסובב - סיבה ויש מטרה לכל דבר עמדה בבסיס המלחמה של היוונים בעם היהודי.

11

קידוש החודש:
סמכות חכמי התורה לקבוע את
זמני השנה מבטאת את שליטת
התורה - הרוח - על הטבע.

לימוד תורה:
מקור הידע על כל עולם הרוח.
וכן עליה נכרתה הברית בין
עם ישראל לקב"ה.

קדושת המשפחה:
למנוע את המשכיות עם
ישראל.

10

ברית מילה:
מסמלת את קידוש
החומר ושעבודו
למטרות רוחניות,
שלטון הרוח על
החומר.

מקור 4
ספר החינוך מצווה ג'
שירי משה ז'. לפי שרבו העם יתברך
לקבוע כיום אשר הבדיל לדת נקרא על שמו
את קבוע בנפשותינו, להבדיל משאר העמים
בצורת קבוע כל שיהיה מובדלים מיום בצורת
נפשותינו, אשר מוצאם ומצאם איננו שווה.

שקפים מספר 10 - 11

ברית המילה המסמלת את קידוש החומר עמדה אף היא במרכז מלחמת היוונים.

לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו...!

כך גם שאר הגזרות, כל אחת מהן פנתה לשורש ולנקודה משמעותית אחרת העומדת בבסיס האמונה היהודית ודרך התורה. סמכות חכמי התורה, קדושת המשפחה ולימוד התורה.

12

**כתבו לכם על קרן
השור אין לנו חלק
באלוקי ישראל:
ביטול הקשר בין עם
ישראל ואלוקים.**

מקור 5
ספר חינוך מצווה ט"א'
"והנה התבאר בדרך זה דברי חכמינו יון מה
שרצו בה שאמרו (ב"ר ב' ה') כתבו על קרן
השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל. כי אמרו
מגד ישראל עשו את העגל כדיר שהובא
אחם ממזרים, אם כי תורה שאין להם חזק
חלק באלוקי ישראל."

שקף מספר 12

דגש מיוחד ניתן על ניתוק הקשר בין העם היהודי לאלקויו. באמצעות הגזירה לכתוב על קרן השור 'אין לכם חלק באלוקי ישראל' בקשו היוונים להזכיר את מעשה העגל ואת חטאי העם. זו היתה דרך להשריש בקרבם את הניתוק האפשרי - חלילה - ממי שאמר והיה העולם.

<p>מקור 8 מקור 8 בראשית (בג)</p> <p>מלחמת אור וחושך</p> <p>דב' ששעו בן קריש סוד קרא בגלית: זה מלח בבל שנאמר (יזמיה ד') דאיתי את ארץ והגה תגור. זה מלח מדי (אסתר ה) ויבדלו דבאי את אמן. זה מלח בין שרהשכנה עיניים של ישראל בגירונותן שיהיה אשרת דום. כדו על קר השוד שעין לבם תלקי יהודה ישראל. זה מלח ממלכת הרשעה (נמא) - אדום] שאין דלום חקר מנו הרובים. דוח אלקים מורמט. זה רוחו של מלך המשיח.</p>	<p>מקור 7 ספר הלכות גדולות סימן י"ח</p> <p>"בשמונה בעת נכתבה התורה ניתב בימי חלמי הלך ונא חשך לעולם שאלהי יקום..."</p> <p>מה יכול להיות האמנטי של הנוסח למעגם את התורה לשלמה? מנה מנה ין מנה חשך מדע המלך העולם בום ה תורמנה התורה ליוניט?</p>	<p>מקור 6 מקור 6 תוכנית מילניד' י עמ' א'</p> <p>משה בחללי חלקן שנישט עיניו חשום זקום. והתקין בעצבים עיניו חום. ורא איה לום על מה כיונס. וננס אצל כל אחד ואחד ואמר לום: כתבו לי תורת משה רבכם. נתו הקדוש ברוך ויהי כוב כל אחד ואחד עמו. והמכסכו נתן לעיני אדם.</p> <p>אם מרובם התורה ליוניט מה אמרע שמה או עוב למי ישראל מה מצדדים לנא או לאנד</p>
---	---	--

שקפים מספר 13-14-15

יום תרגום התורה ליוונית נחשב לאחד מימי החושך המשמעותיים של העם. מדוע?

היוונים רצו להציג את התורה כחכמה אחת מתוך חכמות רבות המתקיימות בעולם. הם העריכו אותה ורצו לקבל ממנה. יחד עם זאת פעולת התרגום על ידם מבטלת בעצם את ייחודיותה של התורה כאלוקית, כפי שהיא נתפסת ע"י עם ישראל. כמו כן תרגום התורה שבכתב דווקא מבטל את חשיבותה של התורה שבעל פה ואת הרבדים העמוקים הנוספים המתקיימים בה: פשט, רמז, דרש וסוד. חשוב להדגיש כי התורה שבכתב מהווה מעין מעטפת חיצונית לרבדים העמוקים הנוספים שלעדיהם ניטל כוחה הממשי של התורה כולה.

כיצד מתייחסת התורה למושג אור:

קהל פרק ב
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִבְרָא אֵת הַשָּׁמַיִם
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הָאָרֶץ

קהל פרק ח
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הַיָּם וְאֵת הָאָרֶץ

קהל פרק ט
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הַיָּם וְאֵת הָאָרֶץ

מפוסטים אלה נובע כי החושך הוא
התבונה והמבונה שיש לה
התבונה והמבונה שיש לה

שקף מספר 16

מהפסוקים הבאים נראה כי חושך הוא היפך החכמה:

חכמה - "מה כח" היכולת לתפוס דבר לא רק בהיבט החיצוני השטחי שלו, אלא להתבונן ולהבין מה יש כאן "בכח", איזה פוטנציאל גלום כאן, מהו העומק הפנימי של הדבר. (חומר-צורה).

זאת לעומת - תפיסה שטחית חיצונית של העולם, כל מה שיש כאן זה הכל. האור - תפיסה אמיתית של העולם, במובן היהודי - ראיית העולם במימד הרוחני האלוקי הנסתר, שבו קיימים: מציאות ה', השגחה, שכר ועונש, קדושה וטומאה, תורה וכו' החושך - תפיסת העולם רק בהיבט של חומר, חוקי טבע, שכל אנושי, וכו'. האור - כח הראיה של האדם - קשור לתפיסת העומק של העולם. 'בוא נעיין בדבר', נתבונן בדבר כלומר נבין אותו לאשורו. לעומתו העדר ראייה חושך מסמל תפיסה חלקית ושטחית. כשהתורה מיתרגמת ליוונית ומאבדת את המימד הרוחני אלוקי שבה - נהיה חושך.

חשוב להדגיש כי המחלוקת בין יון וישראל מתעצמת דווקא אל נוכח הקרבה בין שתי האומות הללו. שתיהן העריכו והוקירו את החכמה והתבונה, האצילות והיופי. הקרבה בין שתי תפיסות העולם הללו - היא זו המעצימה את המחלוקת ביניהן.

שקף מספר 17

מכאן אפשר לקבל מבט עמוק יותר על הדלקת החנוכה.

היונים טמאו את כל השמנים: הם לא שרפו אותם אלא טימאו אותם להראות שהשמן הטמא והטהור הוא אותו דבר - אין מימד רוחני.

מלחמת היהדות בתרבות יון היא מלחמת האור בחושך. אמנם פיתוח חכמת הטבע ופיתוח השכל מביא ברכה וקידמה לעולם, אך אם הוא מביא בעקבותיו גם שלילת כל המימד הרוחני אלוקי, הרי הוא מציג תפיסה חלקית ביותר של המציאות האמיתית - חושך.

מציאת פך השמן הטהור בחותמו של הכהן הגדול היתה הניצחון של עולם הרוח על עולם החומר. הדלקת נרות חנוכה בשמן זית מבטאת את אותו אור המתקיים דרך ראייתו של הרובד הנסתר והרוחני של העולם.

הניצחון במלחמה של תרבות היהדות על תרבות יון, הוא ניצחון האור על החושך, ולכן הוא מתבטא בחידוש הדלקת אור המנורה בבית המקדש.

חז"ל מעידים כי אור המנורה דלק יומם ולילה לא לצורך התאורה בבית המקדש אלא "עדות היא ששכינה שורה בעם ישראל". באופן זה המנורה מבטאת גם את האור - החלק האלוקי הצפון בבריאה, וגם את הקשר בין עם ישראל ואלוקים.

מכאן שהברייתא שבגמרא והנוסח שבתפילת על הניסים משלימים ומקבילים זה לזה. ומבטאים שני צדדים של אותה מטבע.

חנוכה מלמד אותנו, בין היתר, לדעת להסתכל על העולם באור הנכון, לראות את מה שמעבר לנגלה.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

